

Platform Aarde•Boer•Consument

Voorzitter: Hans Geurts

Secretariaat: Greet Goverde

Email: info@aardeboerconsument.nl

Penningmeester: Guus Geurts

IBAN: NL25ABNA0811993124

Website: www.aardeboerconsument.nl

Naar een Europees voedsel- en landbouwbeleid met kostendekkende landbouwprijzen in 2020

Hieronder staat het commentaar van **Platform ABC** op de voedselagenda van het kabinet. Ter wille van de inzichtelijkheid hebben we een samenvatting gemaakt, waarna de verdere uitwerking volgt.

SAMENVATTING

1. Pleidooi voor meer sturing

Platform ABC is blij met de aandacht van het kabinet voor het thema 'landbouw en voedsel'. Wel missen wij in de beleidsvoorstellen soms de sturende hand van de overheid. Er is sprake van een te grote vrijblijvendheid. Als het kabinet geen bindende regels opstelt voor haar beleidsthema's, namelijk verduurzaming, gezond en veilig voedsel en voedselzekerheid, komen de bedrijven in de keten of de consumenten onvoldoende in beweging.

Het kabinet zou in haar voedselagenda ook concreet zaken kunnen benoemen die in Brussel en andere internationale fora zullen worden bepleit. Zo staan WTO-overeenkomsten niet toe eisen te stellen aan importproducten wat betreft de wijze van productie. Hierdoor hebben boeren in Europa die aan hoge eisen moeten voldoen te maken met oneerlijke concurrentie van landen met lagere duurzaamheidsstandaards op het gebied van dierenwelzijn, gezondheid, milieu en sociale wetgeving. Als TTIP en CETA, respectievelijk handelsovereenkomsten met de VS en Canada, doorgaan, komt er van verduurzaming nog minder terecht

2. Voedselzekerheid en de rol van Nederland

Het kabinet ziet mondiale voedselzekerheid als een van de prioritaire thema's binnen de buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking en ziet hierin een grote rol weggelegd voor de agrifoodsector. Volgens ABC bereikt men geen voedselzekerheid door exportbevordering naar landen met voedseltekorten. Echter, deze landen zijn juist gebaat bij bescherming van hun voedsellandbouw tegen de invloeden van de zogenaamde vrije markt waar gesubsidieerd voedsel uit rijke landen wordt gedumpt. Alleen bij gelijk speelveld kan er wereldwijd een soliede boerenstand bestaan die genoeg inkomen vergaart om de productiemiddelen aan te schaffen die ze nodig heeft en om de voedingsmiddelen te kopen die ze zelf niet voortbrengt.

ABC wil ook aandacht voor het volgende: Nederland – en ook de EU - is behalve een grote exporteur ook een grote importeur van landbouwproducten, waaronder veevoer. Dit brengt risico's met zich mee op het punt van voedselzekerheid. Het Centrum voor Strategische Studies zou de risico's van stagnerende aanvoer van strategische voedingsmiddelen in kaart kunnen brengen, bijvoorbeeld internationale conflicten of tegenvallende oogsten door klimaatverandering.

3. Zekerstellen landrechten

Platform ABC staat volledig achter het kabinet waar het wil inzetten op zekerstelling van de landrechten van boer(inn)en in ontwikkelingslanden. Met name speelt hier het probleem van landgrab in Afrika door buitenlandse investeerders die grootschalig voedsel voor de export willen verbouwen, terwijl in Zuid-Amerika lokale ondernemers grootschalig veevoer voor de vleesproductie in Europa verbouwen. De rechten van de boeren die het land van oudsher gebruiken voor hun levensonderhoud worden veelal met de voeten getreden. Het kabinet zou er bij de Verenigde Naties op kunnen aandringen het probleem van landgrab aan te pakken met een beroep op de mensenrechten. Onderzoek door het Centrum voor Strategische Studies naar de impact van landgrab op de wereldvoedselzekerheid is op zijn plaats.

4. Veilig stellen kwekersrecht

Platform ABC is blij met het pleidooi van het kabinet voor 'herstel van de balans tussen het octrooirecht en het kwekersrecht'. **ABC** vindt het essentieel dat kwekers hun werk als veredelaars kunnen blijven doen en daarom vrij kunnen beschikken over zaden en uitgangsmateriaal. Wat zijn de stappen van het kabinet in de gewenste richting? Is het kabinet bereid het principe van liberalisering in Brussel, in de WTO en bilateraal (TTIP, CETA, TISA) aan de orde te stellen door de internationale handel aan voorwaarden te binden waaronder intellectueel eigendom?

5. Teelt van eiwitgewassen

Uitbreiding van de teelt van eiwitgewassen zoals voorgestaan door het kabinet, heeft belangrijke voordelen voor de landbouw; economisch en op het punt van duurzaamheid. Om deze binnen te halen, zouden de EU-regelingen die nu de import van soja en palmolie begunstigen, moeten worden vervangen door invoerheffingen. De akkerbouwers in de EU die overstappen op eiwitgewassen zouden kunnen worden beloond. Wij zouden graag zien dat het kabinet initiatieven nam op dit terrein.

6. Verduurzaming voedselproductie

Het kabinet zet in op innovaties teneinde de voedselproductie te verduurzamen. Echter, de ooit ingestelde liberalisering van de landbouw- en voedselmarkten heeft geleid tot dalende prijzen en hiermee verduurzaming in deze sector tegengehouden. Het is niet reëel boeren verantwoordelijk te stellen voor transitie naar duurzame landbouw door middel van innovaties, terwijl zij vaak onder de kostprijzen moeten werken. Aanpassingen in de bedrijfsvoering kosten geld. Er zal eerst markt- en handelsbeleid moeten komen dat boeren tenminste kostendeckende prijzen garandeert; beleid dat evenwicht aanbrengt tussen vraag en aanbod en importen aan banden legt (zie punt 8 en 9).

7. Machtsconcentraties in de voedselproductieketens

Het kabinet geeft aan de machtsconcentraties in de voedselproductieketen als een probleem te beschouwen zonder dat duidelijk uit te werken. **Platform ABC** ziet dit als volgt: De voedselproductieketen kenmerkt zich door oligopolistische markten waarin internationaal opererende bedrijven de dienst uitmaken. De grote verschillen in marktmacht vertalen zich voor de boer, voorste in de keten, in structureel lage landbouwmarktprijzen bij stijgende productiekosten. Hierdoor staat volgens **ABC** ook de economische houdbaarheid van de landbouw ernstig onder druk.

Het kabinet wil de marktmacht van boeren vergroten door aanpassing van de mededingingsregels, zodat zij hogere prijzen voor hun producten ontvangen. Een goede maatregel, maar is dat voldoende? Vraag is niet alleen hoe boerenondernemers meer marktmacht kan worden verleend. De politiek heeft wat ons betreft ook een rol te vervullen om de marktmacht van de grote spelers in te dammen. In een ware vrije markt zijn alle deelnemers gelijkwaardig en vrij bij onderhandelingen over prijzen en voorwaarden. Dit doel kan worden gerealiseerd door een geëigend markt- en handelsbeleid (punt 8 en 9).

8. Aanbodbeheersing en marktinterventie

In de kabinetsbrief blijft wat **ABC** betreft een belangrijke zaak onderbelicht, namelijk dat het voedselvraagstuk niet alleen een kwestie is van een te lage voedselproductie in ontwikkelingslanden maar ook van overproductie in landen met een technisch hoogontwikkelde landbouw. De robuustheid van het

wereldvoedselsysteem staat ook om deze reden ernstig onder druk. Zonder beheersing en regulering van het aanbod komen er voor de boer geen faire, kostendekkende prijzen uit de markt. In een sector als de landbouw met wereldwijd miljoenen producenten is het echter onmogelijk productieafspraken te maken.

Daarom dient de overheid wat **ABC** betreft een geëigend markt- en handelsbeleid te ontwerpen om het binnenlandse aanbod van landbouwproducten op een flexibele manier af te stemmen op de vraag, de invoer van landbouwproducten die de EU niet zelf kan produceren aan flexibele quota te binden en een einde te maken aan dumping op de wereldmarkt. Bij dit beleidsvoorstel horen instrumenten zoals productie- en invoerquota. Ook productie- en invoerheffingen zijn geëigende middelen die er voor kunnen zorgen dat de landbouwprijzen op een voor de boer lonend niveau gehouden worden.

9. Regionalisering en voedselsoevereiniteit

Om boeren tegen de wereldmarkt te beschermen en de voedselvoorziening robuust te maken, is regionalisering van de voedselmarkten volgens **Platform ABC** een goede oplossing. Dit wil zeggen dat de handel in landbouwproducten alleen vrij mag zijn binnen gebieden waar de 'spelregels' voor alle producenten min of meer gelijk zijn. De EU is min of meer zo'n regio, maar afhankelijk van de aard van het product en de eetcultuur is daarbinnen ruimte voor talloze elkaar overlappende regio's op allerlei schaal, tot aan stadsregio's toe. Ook zijn in die situatie de consumenten dichtbij; consumenten die kortere ketens willen en lokaal en seizoensgebonden voedsel.

Bij regionalisering verplaatst de handel in voedselproducten zich van wereldniveau naar regionaal niveau waardoor de macht van mondiaal werkende firma's wordt ingetoomd. Ook worden de productie- en handelsketens eenvoudiger en korter en nemen de problemen omtrent voedselveiligheid af. Regionalisering schept vooral ook ruimte voor kleinere spelers in de keten/op de markt en bevordert daarmee gezonde concurrentie tussen gelijkwaardige marktpartijen. Regionalisering betekent voor ABC ook dat we een zo groot mogelijke Europese zelfvoorziening nastreven van bijvoorbeeld eiwit- en oliegewassen, maar handel in tropische producten als koffie, thee en specerijen blijft natuurlijk noodzakelijk.

Door primair voor beschermde nationale of supranationale markten (bv. de EU) te gaan produceren kunnen boeren uit de markt een kostendekkend inkomen halen. De consument betaalt hogere voedselprijzen die de werkelijke productiekosten weerspiegelen en wordt daarvoor gecompenseerd door lagere belastingen; immers de landbouwsubsidies worden deels overbodig en deels ook omgezet in onkostenvergoedingen voor onder meer landschap- en natuurbeheer en verhoging van organische stof in de bodem (ook ter opslag van CO₂ als klimaatmaatregel). Als genoemde marktregulering wordt ingevoerd haalt de meerderheid van de boeren immers een kostendekkende prijs uit de markt en heeft die geen subsidies meer nodig.

Platform ABC ziet als ideaal het creëren van voedselsoevereiniteit. Hierbij verkrijgt niet alleen de producent maar ook de consument zelf de zeggenschap over voedsel. Hiervoor zijn markten nodig met een regiem van min of meer gelijke productieomstandigheden en van een zodanig overzichtelijke schaal dat producenten en consumenten zelf kunnen beslissen welk voedsel er op de markt komt. Dit in tegenstelling tot de wereldmarkt waar grote oligopolistische bedrijven uitmaken wat er in de schappen van de supermarkt ligt.

Om deze omslag te maken zijn wat ons betreft internationale afspraken nodig waarbij landen het recht krijgen hun binnenlandse markten voor essentiële voedselproducten te beschermen. Hiertegenover staat de verplichting buitenlandse markten niet te schaden door export.

BIJDRAGE PLATFORM ABC AAN DE VOEDSELAGENDA VAN HET KABINET IN 9 PUNTEN

1. Pleidooi voor meer sturing

Platform ABC kan zich goed vinden in het voorstel van het kabinet het beleid te verbreden van landbouwbeleid naar voedselbeleid met als aandachtsvelden volksgezondheid (gezond en veilig voedsel), ecologische houdbaarheid (duurzaam geproduceerd) en robuustheid (mondiale voedselzekerheid). Ook inhoudelijk kan **ABC** een eind meegaan met de analyses in de kamerbrief. Wel zouden wij in de beleidsvoorstellen vaker een sturende hand van de overheid willen zien.

Het kabinet stelt zich nogal vrijblijvend op. Bijvoorbeeld: Het kabinet steunt initiatieven ter beperking van de consumptie van dierlijke eiwitten in vlees en zuivel, steunt met Green Deals en het Topsectorenbeleid initiatieven voor het gebruik van nieuwe eiwitten in voedselproducten en voor aanpassingen in het consumptiepatroon.

Ook wil het kabinet afspraken maken met het bedrijfsleven over een eenduidiger systeem van duurzaamheidskeurmerken, en met producenten, supermarkten, cateraars en horeca over gezonde en duurzame keuzes. De verantwoordelijkheid voor voedselveiligheid ligt bij de bedrijven, zo zegt het kabinet.

Soms is het kabinet nog vrijblijvender. Zo zegt zij zich te willen inzetten voor bescherming van landrechten, te laten uitzoeken hoe milieu- en sociale kosten in de prijs van producten kunnen worden geïnternaliseerd (true pricing), bescherming van kwekersrecht van groot belang te vinden, te pleiten voor vermindering van de import van eiwitgewassen, bezorgd te zijn over machtsconcentraties in de voedselketens.

ABC is van mening dat het kabinet niet mag weglopen voor haar verantwoordelijkheid zolang die niet nadrukkelijk door regelgeving bij andere partijen is neergelegd. Als zij geen bindende regels opstelt voor verduurzaming, gezond voedsel of voedselveiligheid, komen de bedrijven in de keten of de consumenten onvoldoende in beweging. Bedrijven nemen immers pas werkelijk maatregelen als hun concurrenten dat ook doen, anders hebben zij een kostennadeel. Zij wachten op elkaar. Consumenten van hun kant zijn pas echt bereid duurzame keuzes te maken als zij weten dat zij een verschil kunnen maken. Bijvoorbeeld als de overheid via verlaging c.q. verhoging van de btw de consumenten massaal in een duurzame richting stuurt.

Is de voedselagenda van het kabinet beleidsmatig misschien zo minimalistisch omdat het landbouwbeleid grotendeels in Brussel wordt gemaakt? Of omdat het deels onderworpen is aan internationale afspraken met de WTO en bilaterale handelsakkoorden? Hier ligt een belangrijk obstakel voor verduurzaming. WTO-overeenkomsten staan niet toe eisen te stellen aan importproducten wat betreft 'de wijze van productie', maar slechts aan het product zelf zoals voedselveiligheid. Hierdoor hebben boeren in Europa die aan hoge maatschappelijke eisen moeten voldoen, bij het wegevalen van importheffingen te maken met oneerlijke concurrentie.

Terwijl de legbatterij in de EU verboden is, is de import van eieren van legbatterijen uit de Oekraïne toegestaan. Als TTIP en CETA, de alomvattende handelsakkoorden met de VS en Canada, onverhoopt doorgaan, zal de Europese landbouw de concurrentie moeten aangaan met producten die onder veel lagere dierenwelzijns-, milieu- en sociale standaarden zijn geproduceerd. Een *race to the bottom* dreigt als deze akkoorden niet worden herzien.

Heeft het kabinet misschien weinig beleidsruimte? Mocht dat zo zijn, dan wil **Platform ABC** een beroep doen op het kabinet om in haar voedselagenda ook concreet zaken te benoemen die in Brussel en andere internationale fora zullen worden bepleit en welke strategische keuzes zij daarbij maakt.

2. Voedselzekerheid en de rol van Nederland

Het kabinet ziet mondiale voedselzekerheid als een van de prioritaire thema's binnen de buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking: de Zero Hunger Challenge. De internationale ambitie van het kabinet is de agrifoodsector laten bijdragen aan de uitbanning van honger en ondervoeding. Dit biedt ook kansen om de exportpositie van de Nederlandse agrifoodsector te versterken. Nederland is op het terrein van voedselproductie toonaangevend en wil dat blijven, zo zegt het kabinet.

Het kabinet stelt handelsbeleid gericht op profijt wel erg gemakkelijk op een lijn met altruïsme en ontwikkelingssamenwerking, zo vindt **ABC**. Ter wille van wereldwijde voedselzekerheid moet Nederland juist terughoudend zijn met de export van landbouwproducten naar arme landen. Ten eerste ontvangen 'onze' boeren inkomensondersteuning waardoor zij een kostenvoordeel hebben op markten buiten de EU. De Europese inkomensvoelers werken immers kostprijverlagend en moeten daarom als handelsverstoring worden beschouwd als producten worden geëxporteerd buiten de EU.

Door deze oneigenlijke concurrentie wordt de landbouw en zo ook de voedselzekerheid ondermijnd, juist in die landen waar deze sector al in crisis verkeert. Door gebrek aan deviezen hebben arme landen bovendien nauwelijks importcapaciteit, zodat de kansen voor versterking van de Nederlandse agrifoodsector elders, in meer koopkrachtige landen, gezocht zullen moeten worden.

Ook nog om andere redenen is de nadruk van het kabinet op productieverhoging en export volgens **ABC** geen goede keus. Ondervoeding en honger komen hoofdzakelijk voor op het platteland en zijn niet primair het gevolg van voedseltekorten maar van gebrek aan koopkracht en productiemiddelen (Amartya Sen). De strijd tegen honger en ondervoeding wordt niet gewonnen door de export van voedsel naar hongergebieden, maar door versterking van de landbouwsector aldaar en door ontwikkeling van andere vormen van bedrijvigheid en werkgelegenheid.

Arme landen zijn gebaat bij bescherming van hun voedsellandbouw tegen de invloeden van de zogenaamde vrije markt waar gesubsidieerd voedsel uit rijke landen wordt gedumpt ten nadele van hun eigen landbouwsector. De wereldmarkt is überhaupt ongeschikt voor boeren omdat het mondiale speelveld grote verschillen kent. Daar de concurrentiestrijd aangaan, betekent opboksen tegen collega's die onder totaal verschillende omstandigheden werken. Collega's die vaak te maken hebben met lagere productiekosten en met minder regels op het gebied van milieu, gezondheid en dierenwelzijn.

Wereldwijde concurrentie op productiekosten levert in de landbouw met zijn miljoenen producenten in zeer verschillende productieomgevingen weinig winnaars en veel verliezers op. Als boeren internationaal met elkaar concurreren ontstaat er een *race to the bottom* want er zijn altijd wel ergens boeren bereid voor een nog lagere prijs te leveren.

De beste stimulans om te komen tot voldoende voedsel, nu en toekomst, zijn kostendekkende opbrengstprijzen voor de producent. Een boer die rendement haalt uit zijn bedrijf zal dit gebruiken om te herinvesteren en zijn productie te vergroten. **ABC** staat wereldwijd een boerenstand voor ogen die genoeg inkomen vergaart om productiemiddelen te kunnen kopen die ze nodig heeft en om de voedingsmiddelen te kopen die ze zelf niet voortbrengt.

Verder moet het het **ABC** nog van het hart dat het kabinet de lat wel erg hoog legt door Nederland zo'n prominente positie toe te kennen met betrekking tot het oplossen van het wereldvoedselvraagstuk. De

Nederlandse landbouw, of zelfs de agrifoodsector, kan hier maar een bescheiden rol spelen. Hoewel ons land een zeer grote exporteur van agrarische producten is, blijft driekwart daarvan binnen de EU, zijn de grondstoffen van veel agrarische exportproducten afkomstig uit het buitenland, heeft een aanzienlijk deel van de export betrekking op doorvoer naar het achterland van de havens, en op dranken en non-food.

Anders dan vaak in de media en de politiek wordt gesuggereerd speelt de agrarische sector, ruim 60 duizend bedrijven, een bescheiden rol binnen de Nederlandse economie en zelfs binnen de agrifoodsector. De bijdrage van de Nederlandse land- en tuinbouwsector aan het BNP is 1,5%, die van de hele agrifoodsector bedraagt 12%; dus bijna tien keer zoveel. Ook in andere landen vormen boereninkomens een zeer bescheiden en structureel dalend aandeel, niet alleen in de nationale inkomens maar ook in de prijsvorming van voedsel. Dit roept vragen op over de verdeling van de marges in de voedselproductieketens.

Het is beter te stellen dat Nederland behalve een grote exporteur ook een grote importeur van landbouwproducten is, waaronder veevoer dat we beter zelf zouden kunnen verbouwen. Verder maakt humane voeding slechts een deel van de agrarische export uit. Dit is niet zo verwonderlijk voor een dichtbevolkt land met een agrarisch areaal dat nog geen half promille van het mondiale omvat. Conclusie: De bijdrage van Nederland aan de mondiale voedselvoorziening is en blijft bescheiden, ook nog doordat de export naar noodlijdende landen minimaal is. Grotendeels betreft dat hulp via het Wereldvoedselprogramma van de VN.

De grote importafhankelijkheid voor voedsel en veevoer maakt ons land, maar dat geldt in feite voor de hele EU, kwetsbaar voor voedselschaarste. Onderzoek door het Centrum voor Strategische Studies zou de risico's van stagnerende aanvoer van strategische voedingsmiddelen in kaart kunnen brengen, zoals internationale conflicten of tegenvallende oogsten.

3. Zekerstellen landrechten

Platform ABC staat volledig achter het kabinet waar het wil inzetten op zekerstelling van de landrechten van boer(inn)en in ontwikkelingslanden. Maar hoe denkt zij deze concreet te waarborgen? De laatste jaren is er veel te doen over *landgrab* in met name Afrikaanse landen. Het betreft hier de aankoop van grote stukken land door buitenlandse commerciële partijen met het doel de productie op industriële schaal van voedselgewassen voor de export. Aangezien de boeren die van oudsher op dat land wonen vaak geen formele eigendomsrechten hebben, wel gebruiksrechten, worden zij zonder compensatie van hun land verdreven.

In Latijns Amerika en Indonesië zorgt de grootschalige teelt van veevoer (soja), ten behoeve van de Europese vleesproductie, maar ook van palmolie en biobrandstoffen, eveneens voor landhonger en onteigening van land van opwonende boeren maar dan vooral door lokale investeerders. Bovendien worden grote arealen natuurlijk woud opgeofferd aan deze monocultures. Als grote importeur speelt Nederland in dit alles een grote rol.

Om wereldwijde voedselzekerheid te bevorderen is het volgens **ABC** van groot belang dat de getroffen boeren, die een belangrijke bijdrage leveren aan de voedselvoorziening ter plaatse, kunnen blijven boeren. Invoering of verhoging van Europese importheffingen op deze grondstoffen zou hierop een positieve uitwerking hebben en bevorderlijk zijn voor de productie in Europa (zie ook punt 5). Het kabinet zou er bij de Verenigde Naties ook nog op kunnen aandringen dit probleem aan te pakken met

een beroep op de mensenrechten. Onderzoek door het Centrum voor Strategische Studies naar de impact van *landgrab* op de wereldvoedselzekerheid is eveneens op zijn plaats.

4. Veilig stellen kwekersrecht

Het kabinet vindt **Platform ABC** aan haar kant waar zij pleit voor *'herstel van de balans tussen het octrooirecht en het kwekersrecht, bijvoorbeeld via een uitgebreide veredelingsvrijstelling of een beperking van de octrooieerbaarheid van plantgerelateerde uitvindingen'*. **ABC** vindt het essentieel dat kwekers hun werk als veredelaars kunnen blijven doen en daarom vrij kunnen beschikken over zaden en uitgangsmateriaal. Welke stappen gaat het kabinet zetten in de gewenste richting?

In het huidige klimaat van vrijhandel zal het volgens ons moeilijk zijn multinationals zoals Monsanto beperkingen op te leggen inzake octrooien en patenten. Is het kabinet bereid het principe van liberalisering in Brussel, in de WTO en bilateraal (TTIP) aan de orde te stellen door de internationale handel aan voorwaarden te verbinden, waaronder intellectueel eigendom?

5. Teelt van eiwitgewassen

In het bijzonder juicht **ABC** het toe dat het kabinet de motie Van Veldhoven-Geurts volgt waarin wordt gepleit voor vermindering van de afhankelijkheid van import van eiwitgewassen ten behoeve van veevoer. Onderzoek via het Topsectorbeleid (Topsectoren Agri & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen) naar geschikte rassen, teelt en verwerking zoals voorgesteld door het kabinet, is wat ons betreft een goede zaak. Maar is dit wel genoeg?

ABC ziet zeker ruimte voor uitbreiding van de teelt en afzet van eiwitgewassen in Europa. Dit zou een einde maken aan de schadelijke gevolgen van grootschalige monoculturen van met name soja overzee (boskap, aantasting biodiversiteit en bodemuitputting), van intercontinentale veevoedertransporten en verdrijving van boerenfamilies van hun gronden (zie ook punt 3).

Tegengaan van de import van soja zou volgens **ABC** ten goede komen aan landbouwondernemers in de EU die eiwitgewassen zouden kunnen gaan telen waarvoor er een afzetmarkt bestaat: soja, lupines, koolzaad. Dit zou de mogelijkheden voor vruchtwisseling verruimen met positieve effecten voor de bodemvruchtbaarheid. Voorts zou de nutriëntenkringloop in de Europese veesector kunnen worden hersteld. En tenslotte zouden de risico's verbonden met de afhankelijkheid van importen van veevoerders uit verre, overzeese gebieden verminderen.

Om al deze voordelen binnen te halen, zouden de EU-regelingen die nu de import van eiwitgewassen begunstigen, kunnen worden afgebouwd en de EU-invoerheffingen weer kunnen worden ingevoerd. De akkerbouwers die overstappen op de teelt van 'Europese' eiwitten zouden kunnen worden beloond, bijvoorbeeld met Europese productsubsidies. Wij zouden graag zien dat het kabinet initiatieven nam op dit terrein.

6. Verduurzaming voedselproductie

De gehele voedselproductieketen en ook de consument draagt in de ogen van het kabinet verantwoordelijkheid voor vergroting van de ecologische houdbaarheid wat betreft grondstoffen, energie, water, mineralen en biodiversiteit. Daarbij wil zij innovatiegelden besteden voor een transitie in de gewenste richting via onderzoek en ontwikkeling en ICT. Het kabinet merkt terecht op dat de verborgen kosten van de voedselproductie binnen de ketens zichtbaar moeten worden gemaakt. Dit

geldt volgens haar met name voor de kosten die als externaliteiten op het milieu en de biodiversiteit worden afgewenteld. In overleg met het bedrijfsleven en NGO's wil het kabinet voor enkele sectoren laten uitzoeken op welke manier *true-pricing* de transitie naar duurzaamheid kan ondersteunen.

ABC staat ook verduurzaming van de voedselproductie door de hele keten voor. De verborgen maatschappelijke kosten worden de consument nu niet in rekening gebracht, maar afgewenteld op het milieu, toekomstige generaties en arme landen. Maar er is meer nodig dan de inzet van innovatiegelden om *true pricing* naderbij te brengen, namelijk aanpassing van het open marktregiem. De ooit ingestelde liberalisering van de landbouw- en voedselmarkten heeft een wereldwijde concurrentie op kostprijs teweeg gebracht. De race naar de bodem die er op volgde, heeft verduurzaming in deze sector tegengehouden.

Verwacht echter niet van de landbouw dat deze veel kan bijdragen aan ecologische duurzaamheid en voedselveiligheid zolang boeren verwickeld zijn in een overlevingsstrijd. Gezien de veelal lage landbouwprijzen en lage boereninkomens kunnen maar weinig boerenondernemers de benodigde vernieuwingen in hun bedrijfsvoering bekostigen. Verduurzaming, al dan niet via het instrument van *true pricing*, brengt hogere productiekosten met zich mee, terwijl er over de ontwikkeling van de bedrijfsinkomsten grote onzekerheid bestaat. Er zal eerst beleid moeten komen dat boeren kostendekkende prijzen garandeert; beleid dat evenwicht aanbrengt tussen vraag en aanbod en dat de importen aan regels bindt (zie punt 8 en 9).

7. Machtsconcentraties in de voedselproductieketens

Het kabinet koppelt de bedreigingen van de voedselzekerheid aan klimaatverandering, bodemdegradatie, achteruitgang van biodiversiteit, aan toename van de wereldbevolking en veranderende eetpatronen. Volgens **ABC** staat behalve de ecologische houdbaarheid ook de economische houdbaarheid van de landbouw ernstig onder druk. De sector is onderhevig aan structureel dalende en sterk fluctuerende landbouwprijzen bij stijgende productiekosten. Dit ondermijnt de voedselzekerheid, en dat niet alleen in ontwikkelingslanden.

Veel gezinsbedrijven, klein en groot, bij uitstek leveranciers van grondstoffen voor de voedingsmiddelenindustrie, zijn de laatste decennia al te gronde gegaan. Agrarische bedrijven die de opeenvolgende crises hebben overleefd door uit te breiden, worden overal in de wereld in hun bestaan bedreigd. In ontwikkelingslanden is de armoede en het voedselgebrek het grootst op het platteland. Zo'n voedselproductiesysteem is niet houdbaar en kan niet garanderen dat alle mensen genoeg te eten krijgen.

Jan Diek van Mansvelt (Emeritus hoogleraar WUR): "De huidige economische structuur 'vermoordt' de boeren en via hen de bodems en zodoende ook ons klimaat. Iedereen in de voedselketen c.q. alle 'erfbetreders' verdienen aan de boeren, banken voorop. De boeren verdienen nergens aan, behalve aan het uitputten van hun bodems. Bij bio-boeren en consumenten is het extra schril: deze boeren investeren veel tijd en geld in bodembetering en nemen genoeg met minder oogstmassa. De consumenten betalen veel meer aan de keten en iets meer aan de boeren, maar bovendien via hun belasting ook aan de milieukosten van de chemische landbouw. En dan heb ik de ziektekosten en de farma industrie (verdienen aan zieke mensen, dieren en gewassen) nog niet meegeteld. Het zoeken van de oplossing bij de boeren (voor de transitie naar duurzaamheid) is dus, helaas, een illusie. We moeten hem bij de banken gaan zoeken, en bij EZ, WUR, LEI en CBS. En via bewustwording van de complete situatie bij de consumenten/kiezers."

De precaire economische positie van de gezinslandbouw, drager van de voedselproductie in de wereld, is volgens **ABC** te verklaren vanuit haar zwakke positie in de internationaal werkende productieketen. De gangbare economische theorieën over de voordelen van geliberaliseerde internationale markten gaan niet op voor de landbouw. De miljoenen, relatief kleine producenten, werkend onder zeer verschillende omstandigheden, vinden hier een klein aantal zeer grote ondernemingen met internationale vertakkingen, multinationals, als leveranciers en opkopers tegenover zich.

Anders gezegd: De voedselproductieketen kenmerkt zich door oligopolistische markten, beheerst door multinationals, met als gevolg grote verschillen in marktmacht die zich vertalen in structureel lage landbouwprijzen bij stijgende productiekosten. Boereninkomens steken hierdoor ongunstig af bij de inkomens van andere deelnemers in de voedselproductieketen: verwerkers, retail, catering en horeca.

Machtsconcentraties in de keten vinden paradoxaal genoeg hun verklaring in de geliberaliseerde markten. Ongehinderd door handelsbeperkingen kunnen multinationals overal ter wereld hun grondstoffen inkopen bij miljoenen boerenbedrijven die weinig keus en nauwelijks onderhandelingsruimte hebben. Zo weten zij voordelen in de vorm van lage inkooprijzen te behalen ten koste van producenten zonder marktmacht wat in strijd is met het principe van de vrije markt. Er bestaat geen vrijhandel zolang marktpartijen een ongelijke marktpositie innemen. In een ware vrije markt zijn alle deelnemers gelijkwaardig en vrij bij onderhandelingen over prijzen en voorwaarden.

Ook het kabinet uit haar bezorgdheid over de machtsconcentraties in de voedselproductieketen, maar kiest ervoor ingrijpen over te laten aan de mededingingsautoriteiten. De mededingingsregels moeten volgens haar op EU-niveau mogelijk worden aangepast. Hierbij tekent **ABC** aan dat onder de nu geldende regels mededingingsautoriteiten boeren aanpakken wegens kartelvorming wanneer zij samenwerkingsvormen (coöperaties) aangaan waardoor hun marktaandeel boven de 5% komt. En dat terwijl monopolievorming in andere sectoren heel normaal worden gevonden: Hier wordt pas aan de bel getrokken door de mededingingsautoriteit als het marktaandeel boven de 60% komt.

Naast aanpassing van de mededingingsregels pleit het kabinet voor het aangaan van publiek-private partnerschappen met kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Toegepast landbouwkundig onderzoek wil zij overlaten aan het bedrijfsleven. Zonder af te willen dingen op deze beleidsmaatregelen – gedragscodes zijn niet onbelangrijk evenals ondersteuning vanuit partnerschappen - vreest **ABC** dat het kabinet met haar voorstellen het probleem van machtsconcentraties niet werkelijk gaat oplossen. Behalve meer marktmacht toe te kennen aan de landbouw kan het kabinet wat ons betreft ook de marktmacht van de grote spelers indammen door een geëigend markt- en handelsbeleid (zie 8 en 9).

In het marktfalen in de voedselproductieketen ziet **ABC** overigens een argument om de landbouw weg te halen bij EZ en over te gaan tot wederoprichting van een Ministerie van Landbouw, maar dan uitgebreid tot het hele voedselcluster. Een Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening onder een vakminister zou wat ons betreft goed aansluiten bij een te voeren integraal landbouw en voedselbeleid (zie ook Naschrift).

8. Aanbodbeheersing en marktinterventie

In de kabinetsbrief blijft volgens **ABC** een belangrijke zaak onderbelicht, namelijk dat het voedselvraagstuk niet alleen een kwestie is van een te lage voedselproductie in ontwikkelingslanden maar ook van overproductie in landen met een technisch hoogontwikkelde landbouw. In de landbouw kan een klein overschot al zorgen voor een enorme daling van de prijs. De robuustheid van het wereldvoedselsysteem staat ook om deze reden ernstig onder druk.

De effecten van overproductie, scherpe prijsdalingen, hebben bij geliberaliseerde markten de neiging zich wereldwijd voort te planten doordat de overschotten op de internationale markten terechtkomen. Daar hebben alle boeren in de wereld last van. Dus overproductie in landen met een technologisch hoogontwikkelde landbouw vertaalt zich in dumping (verkoop onder de kostprijs) naar landen met een laag productieve landbouw waar ook weer gezinsbedrijven de dupe van worden.

Hoe overproductie tegen te gaan? In het 'gewone' bedrijfsleven maken directies afwegingen omtrent de volumes die zij op de markt brengen. Dit op grond van hun verwachtingen omtrent de vraag. In de landbouwsector met in vele gevallen miljoenen aanbieders verspreid over de wereld, zijn productievolumes onmogelijk vast te leggen. En zelfregulering is geen optie voor een boer die te klein is om het aanbod en de prijs van zijn product ook maar enigszins te kunnen beïnvloeden. Een boerenondernemer zal bij dalende prijzen er juist toe neigen om het maximum uit zijn bedrijf te halen om inkomensderving te voorkomen, met overproductie als gevolg.

Om te voorkomen dat de landbouwsector in Europa er economisch onderdoor gaat, wat grote gevolgen zou hebben voor onze voedselvoorziening, heeft Brussel landbouwsubsidies in het leven geroepen. Het lijkt **ABC** beter om in plaats daarvan beleid te ontwikkelen zodanig dat boeren kostendekkende prijzen voor hun producten ontvangen en toeslagen overbodig worden. Dan hoeven EU-burgers minder geld aan Brussel af te dragen en dus minder belasting te betalen, terwijl de prijzen van voedsel slechts licht zouden stijgen. Wel zouden boeren vergoedingen moeten ontvangen voor maatschappelijke diensten zoals landschaps- en natuurbeheer.

Zonder beheersing en regulering van het aanbod komen er voor de boer geen faire, kostendekkende prijzen uit de markt. Daarom ligt hier volgens **ABC** een belangrijke taak voor de overheid, namelijk een geëigend markt- en handelsbeleid ontwerpen om de markt te reguleren en overschotten te voorkomen. Doel is het aanbod van landbouwproducten, met name voedsel, op een flexibele manier via Europese productiebeheersing, af te stemmen op de binnenlandse/Europese vraag, de invoer van landbouwproducten waarin de EU zelfvoorziening nastreeft te beperken, en een eind te maken aan dumping op de wereldmarkt.

Bij deze beleidsvoorstellen horen instrumenten zoals productie- en invoerquota. Ook productie- en invoerheffingen zijn geëigende middelen die er voor kunnen zorgen dat de landbouwprijzen op een voor de boer lonend niveau gehouden worden. Canada bijvoorbeeld houdt op deze manier de zuivelprijs op een voor de melkveehouders kostendekkend niveau. Verder is er nog het voorbeeld van het Melkverantwoordelijkheidsprogramma, opgesteld door de European Milk Board. Hierin wordt voorgesteld melkveehouders te belonen voor verlaging van hun productie. Nog voor de GLB herziening van 2013 heeft **Platform ABC** samen met deskundigen van andere Europese organisaties

in een studie¹ aangetoond dat marktregulering in Europa tot kostendekkende landbouwprijzen kan leiden, wat inkomensondersteuning overbodig maakt.

9. Regionalisering en voedselsoevereiniteit

In open, internationale markten kent de landbouw en de samenleving als geheel alleen verliezers; naast het boerenbedrijf ook het milieu en de volksgezondheid. Op de wereldmarkt maken oligopolies de dienst uit; multinationals die hun voedselgrondstoffen daar inkopen waar de prijzen het laagst zijn. Het prijsdrukkend effect daarvan zien we met name sinds de geleidelijke liberalisering van de landbouw vanaf begin jaren negentig. Dit beleid, geïnitieerd vanuit de Wereldhandelsorganisatie, WTO, is dan ook zeer profijtelijk geweest voor deze machtige partijen, terwijl de landbouw wereldwijd steeds verder in een crisis geraakte.

De overheid kan zorgen voor faire, kostendekkende landbouwprijzen door de scheve marktverhoudingen tegenover de 'voedselimperium' van deze wereld recht te trekken. Zij kan een economisch gezonde bedrijfsvoering mogelijk maken door boeren in een eerlijke, faire, concurrentieverhouding te plaatsen tegenover hun afnemers. Dan kunnen boeren overal ter wereld weer naar behoren investeren in hun bedrijven en zorgen voor voldoende, duurzaam geproduceerd voedsel van hoge kwaliteit.

Om boeren tegen de wereldmarkt te beschermen en de voedselvoorziening robuust te maken, is regionalisering van de voedselmarkten volgens **ABC** een goede oplossing. We bedoelen hiermee dat de handel in landbouwproducten alleen vrij mag zijn binnen gebieden waar de 'spelregels' voor alle producenten min of meer gelijk zijn. De EU is min of meer zo'n regio, maar afhankelijk van de aard van het product en de eetcultuur – denk aan streekproducten - is daarbinnen ruimte voor talloze elkaar overlappende regio's op allerlei schaal, tot aan stadsregio's toe. Ook zijn in die situatie de consumenten dichtbij; consumenten die kortere ketens willen en lokaal en seizoensgebonden voedsel.

Bij regionalisering van voedselmarkten verplaatst de handel in voedselproducten zich van wereldniveau naar regionaal niveau waardoor de macht van mondiaal werkende firma's wordt ingetoomd. Het streven is een zo groot mogelijke mate van Europese zelfvoorziening, maar handel in tropische producten blijft onmisbaar. Ook worden de productie- en handelsketens eenvoudiger en korter en nemen de problemen over de voedselveiligheid af. Kies voor regionalisering en wij krijgen weer beter grip op de voedselzekerheid, de voedselveiligheid en volksgezondheid, en ook op de ecologische houdbaarheid van het voedselsysteem. Het spreekt vanzelf dat exporteren mogelijk blijft aangezien landen niet altijd in hun eigen behoefte aan voedsel kunnen voorzien.

Regionalisering schept vooral ook ruimte voor kleine spelers in de keten/op de markt en bevordert daarmee gezonde concurrentie tussen gelijkwaardige marktpartijen. **ABC** ziet als ideaal het creëren van voedselsoevereiniteit. Hiervoor zijn markten nodig met een regiem van min of meer gelijke productieomstandigheden en van een zodanig overzichtelijke schaal dat producenten en consumenten zelf kunnen beslissen welk voedsel er moet worden geproduceerd. Dit in tegenstelling tot de wereldmarkt waar grote oligopolistische bedrijven uitmaken wat er in de schappen van de supermarkt ligt. Bij voedselsoevereiniteit verkrijgt niet alleen de voedselproducent maar ook de consument zelf weer zeggenschap over zijn voedsel.

¹ *Proposals for a new European agriculture and food policy that meets the challenges of this century, 12 July 2010.*

Door primair voor beschermde nationale of supranationale markten (bv. de EU) te gaan produceren kunnen boeren uit de markt een kostendekkend inkomen halen. De consument betaalt hogere voedselprijzen die de werkelijke productiekosten, inclusief de externaliteiten, weerspiegelen en wordt daardoor gecompenseerd door lagere belastingen. De landbouwsubsidies, eigenlijk inkomenstoelagen, kunnen worden afgebouwd en deels worden vervangen door onkostenvergoedingen voor maatschappelijke diensten, namelijk beheer van landschap en natuur en opslag organische stof in de bodem.

Om deze omslag te maken zijn internationale afspraken nodig waarbij landen het recht krijgen hun binnenlandse markten voor essentiële voedselproducten te beschermen. Hiertegenover staat de verplichting buitenlandse markten niet te schaden door export.

NASCHRIFT

Het kabinet zegt in haar kamerbrief te willen streven naar voldoende, veilig, gezond en duurzaam geproduceerd voedsel voor een sterk groeiende wereldbevolking. Zij wil een beweging in gang zetten van een landbouwbeleid naar een voedselbeleid. **Platform ABC** kan zich goed vinden in deze brede focus van het kabinet op landbouw en voedsel. Zo wordt de hele keten van voedselproductie en -consumptie, 'van grond tot mond', in een logisch, overkoepelend beleid opgenomen. Een beleid dus dat het hele agrocomplex omvat.

Toch willen wij nog benadrukken dat de landbouw een volwaardige positie binnen dit brede beleidsterrein verdient. Het betreft immers meer dan 60 duizend agrarische bedrijven die bijna twee derde van het Nederlandse landoppervlak beslaan. Bovendien is dit de sector die aan de basis staat van ons dagelijks voedsel. Wij zijn bezorgd over de zo bescheiden plaats van de landbouw in de samenleving. Immers deze sector is de laatste decennia in hoog tempo gemarginaliseerd, economisch, maar ook politiek en sociaal.

Er is sprake van een paradox: Terwijl de maatschappelijke waardering van voedsel ongekend hoog is, geniet landbouw bij beleidsmakers en het grote publiek een gering aanzien. Wij constateren dat zich met de verstedelijking een ontkoppeling heeft voorgedaan tussen ons dagelijks voedsel en de bron daarvan, de landbouw. De samenleving is vervreemd geraakt van zijn belangrijkste levensvoorwaarde naast water en lucht. Dat is zorgelijk, want dit veroorzaakt een kloof tussen voedselproducent en consument, schaadt het vertrouwen tussen hen, leidt tot wederzijds onbegrip en bemoeilijkt de totstandkoming van een voedselbeleid dat maatschappelijk breed wordt gesteund.

Het kabinet zou het tij kunnen keren door de landbouw alvast een volwaardige politieke status toe te kennen door herinvoering van een Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening. Het agrarisch wetenschappelijk onderzoek en onderwijs zou meer gericht moeten zijn op agro-ecologie (bodem, biologie en plantenteelt) in plaats van op technologie ((bio)chemie) en voedselverwerking en -bewerking. In het algemeen onderwijs dient er naast voedseducatie ook aandacht te komen voor landbouwenducatie.

Wijk bij Duurstede, september 2016

Namens Platform ABC

Jacques van Nederpelt en Hans Geurts, voorzitter